

PROCESSOS CREATIUS TRANSFORMADORS
ELS PROJECTES ARTÍSTICS D'INTERVENCIÓ
COMUNITÀRIA PROTAGONITZATS PER JOVES
A CATALUNYA

Marta Ricart i Masip i Enric Saurí i Saula

Adaptat de la recerca: «*Art i desenvolupament comunitari. Anàlisi d'alguns dels projectes artístics d'intervenció comunitària amb joves més significatius de Catalunya*» realitzada per Enric Saurí Saula i Marta Ricart Masip l'any 2005 gràcies al suport de Fundació Jaume Bofill.

Ediciones del Serbal

1. EL ROL DELS PROJECTES ARTÍSTICS D'INTERVENCIÓ COMUNITÀRIA

1. 1. QUÈ ENTENEM PER PROJECTES ARTÍSTICS D'INTERVENCIÓ COMUNITÀRIA?

Anomenem «projectes artístics d'intervenció comunitària» a aquell seguit de propostes que es plantegen la construcció, l'enfortiment i l'empoderament, tan de les persones participants en el procés, com de les relacions que s'estableixen entre elles i en les que s'utilitza la creativitat com a eina metodològica i educativa. La posada en pràctica dels projectes artístics d'intervenció comunitària, comporta la realització de propostes participatives que, basades en la creativitat, fomenten les relacions entre les persones i contribueixen a construir marcs d'interacció que reverteixen en els participants i la comunitat en la que viuen.

Toni, membre d'una entitat que ha realitzat projectes artístics d'intervenció comunitària, exemplifica la mirada processual i educativa de les propostes que realitza de la següent manera: *«El peso del proyecto no está en el arte. Rompemos con el concepto de arte... porque una de las críticas que surgían en nuestro proyecto era que estaba mal acabado. Nosotros ponemos el énfasis en la participación, no en el resultado artístico. Damos a entender que nada es perfecto. La idea del proyecto era trabajar sobre la implicación de la gente, no sobre el resultado».*

Els projectes creatius plantejats amb una finalitat comunitària, utilitzen les eines que aporten diferents camps artístics tant des d'un marc disciplinar com interdisciplinar. Des d'aquesta lògica, les propostes es troben inscrites en àmbits

disciplinars concrets, (com el teatre social, el circ, l'audiovisual, les arts plàstiques, la música, etc.), o bé interdisciplinars, fruit de l'intercanvi i la fusió de diferents camps artístics que cerquen noves formules d'expressió adaptades als seus participants i el context en el que s'inscriuen.

La creativitat, tot i tenir un paper cabdal en tot el procés de posada en pràctica no esdevé la finalitat última. És el marc a partir del qual es construeixen processos educatius en els que es barregen diversos components d'igual importància: la participació, la relació i l'interacció, l'empoderament, la visibilitat, el reconeixement i el diàleg, entre d'altres.

Casal dels Infants del Raval. Projecte: Barri Educador.

1. 2. QUÈ IMPLIQUEN ELS PROJECTES ARTÍSTICS D'INTERVENCIÓ COMUNITÀRIA?

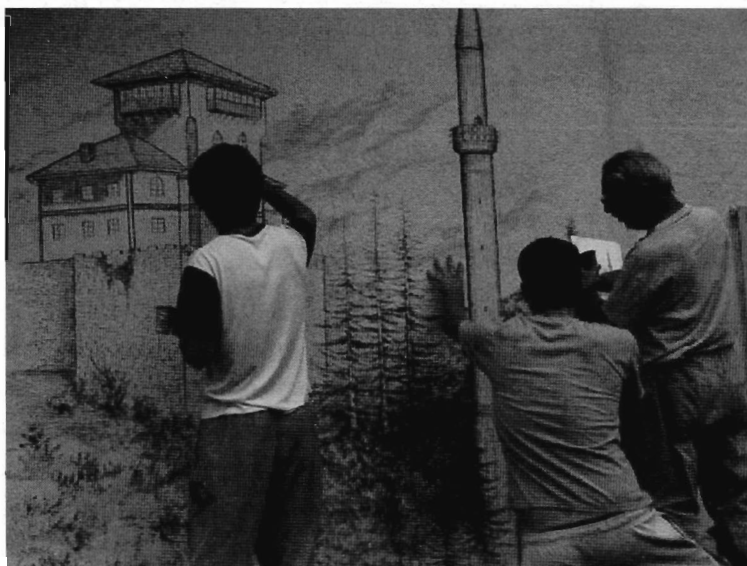
Els projectes artístics d'intervenció comunitària aporten, als participants que formen part del procés, molts altres aspectes que els estrictament relacionats amb la realització d'un treball artístic i creatiu i l'aprenentatge d'una sèrie d'eines expressives. Contribueixen a desenvolupar un seguit d'estratègies importants de tenir en compte. Tot seguit en citem algunes:

La visibilitat i el reconeixement: Ofereixen eines des de les quals els i les participants en el procés es fan presents en el marc del propi territori. Les

propostes, possibiliten visibilitzar les inquietuds i preocupacions tot adoptant formats diversos que sovint porten a canviar la mirada de l'entorn sobre un determinat col·lectiu o grup de persones. Algunes propostes plantejades des d'aquesta perspectiva, possibiliten un apropament i un reconeixement de certs col·lectius o persones que sovint queden allunyades i estigmatitzades en el dia a dia de l'entorn en el que viuen.

Guillem, membre d'una entitat que realitza projectes d'intervenció, exemplifica les avantatges d'aquest tipus de propostes: *«D'avantatges n'hi ha un munt. El fet creatiu allibera. Jo ho he viscut en les meves carns quan estudiava teatre i dansa i reconec el mateix procés amb els xavals. Tot el que sigui fer pensar una mica en alguns temes importants pel desenvolupament de les persones sempre és positiu. Més si ho fas de manera creativa i de la teva opinió en fas una peça teatral, en aquest cas, això és molt alliberador i molt formador com a persona.»*

Les oportunitats: Possibiliten la construcció de ponts entre les persones i les institucions, entitats, etc., amb els que facilitar la formació i la inserció laboral i escolar dels joves que participen del procés, tot oferint alternatives a les que actualment disposen en els seus contextos.

Grup d'Estudis
Pedagògics.
Projecte: Bòsnia.

Les relacions i les interaccions: Contribueixen a la creació de xarxes entre les persones que participen en el procés i fomenten la interacció dels diversos agents de l'entorn en el que viuen. El desenvolupament d'una tasca comuna compartida que respongui als interessos i inquietuds dels i les participants, aporta la base necessària per a enfortir les relacions entre els diversos membres del grup i la seva comunitat.

Lorena, membre d'una entitat que realitza projectes d'intervenció amb joves, exemplifica la importància del reconeixement en les propostes que desenvolupa, de la següent manera: *«Está claro que el efecto es importante. Los vecinos ven a los chavales grabando y haciendo entrevistas y claro... esto hace que se superen barreras y se creen complicidades. La imagen de los chavales cambia mucho. Yo creo que la relación es muy interesante porque la gente dice: 'Mira allí están los que graban!' Y luego... claro... es un barrio que puede tener problemas de comunidad en algunas zonas... pero como que son chicos de todas partes ya se han ganado un cierto respeto. Cierta respeto porque andan por la calle a la hora que sea grabando y todo el mundo sabe a lo que van, ¿no? Es una idea muy interesante... este respeto de la comunidad. Luego se relacionan con gente de todas partes. Puedes verlos hablar con la vecina de la esquina, con la señora catalana de la panadería de la esquina con una relación muy similar, ¿no? Rompe también la simetría de la relación adulto-joven por la cámara. El adulto no maneja la cámara. El joven que normalmente miran como menos tiene el control. Esto da cierto peso a los chicos y te vienen a preguntar y quedan impresionados.. Esto hace cambiar un montón de presupuestos, ¿no? Esto da buen rollo en el barrio... ver a estos chicos entrevistando y moviéndose por la calle... (...). Al final, se trata de crear un espacio para mostrar lo que hay. Con el tiempo y el trabajo con el grupo esperamos que pase alguna cosa en el territorio.»*

La comprensió i la comunicació: Aporten noves formes de comprendre i relacionar-se amb l'entorn, tot coneixent nous mecanismes de comunicació i expressió. L'aprenentatge de noves formules expressives i comunicatives es proposa des de la voluntat de canvi, tot contribuint a modificar certs discursos establerts, i oferint mirades alternatives que parteixin de les persones i les seves relacions.

Ràdio Trinitat.

Les emocions: Permeten treballar des del fet de sentir-se bé, tot fomentant l'autoestima i el reconeixement dels i les altres. El component emocional és clau en els projectes que es proposen des de la intervenció comunitària. Sentir-se bé, ser reconegut i escoltat, escoltar els altres, aprendre, comprendre, etc. són els eixos a través dels quals es construeixen les relacions entre les persones tot cercant una repercussió en la comunitat en la que viuen. La finalitat social des de la que es proposen els diversos projectes, cerca el benestar de les persones tot contribuint a la construcció de les relacions i interaccions i motivant el canvi d'actitud cap a la participació i la implicació en un marc comunitari.

L'apoderament: Plantegen una transformació tan personal com social tot contribuint a que es produeixin canvis d'actitud entre les persones, que possibilitin passar de conèixer un determinat fet a ser activistes; passar de desenvolupar un rol passiu com a espectador a ser actors implicats tot produint i expressant opinions i punts de vista diversos. Les dinàmiques generadores de canvi, passen perquè les persones i col·lectius, a més de prendre consciència de la pròpia situació

en la que viuen, desenvolupin un rol actiu i reivindicatiu. El procés d'apoderar comporta un trencament amb certes dinàmiques directives i no reflexives per tal de construir processos horitzontals de treball en col·laboració. Les pràctiques d'apoderament es basen en generar processos de canvi que parteixen de les relacions.

Teleduca. Educació i Comunicació. Projecte: Mirades Mineres.

1. 3. QUI SÓN ELS SEUS PROTAGONISTES?

Tota proposta artística que es planteja des de la intervenció comunitària, implica la participació de diversos agents. Per una banda, les persones participants en el grup de treball són les principals protagonistes. Constituint el motor del projecte, és el grup que protagonitza i vivència el desenvolupament tot prenent decisions i adoptant diversos rols i lideratges. Per altra banda, trobem la implicació d'educadors i educadores que coordinen i gestionen el procés que es va desenvolupant i ofereixen una mirada externa al grup, guiant-lo en els diversos moments pels quals va passant. Sovint, l'equip d'educadors col·labora amb un artista que s'encarrega de desenvolupar la vessant tècnica del projecte tot aportant una mirada professional.

Per últim, el marc comunitari, l'espai on s'ubica la proposta i es desenvolupa esdevé de vital importància. La finalitat última dels projectes rau en l'efecte que acabin tenint en l'entorn en el que es desenvolupen tot contribuint al canvi i la implicació de diversos agents del territori. D'aquesta manera, no s'ha d'oblidar mai la vessant comunitària i la repercussió última del projecte que ha de conduir cap a una continuïtat en el futur plantejant noves propostes encaminades a millorar les condicions de vida i la convivència entre les persones.

1. 4. UTILITZANT DIFERENTS TERMES PER PARLAR DE PRÀCTIQUES SIMILARS

En el marc dels projectes artístics d'intervenció comunitària, ens topem amb una sèrie de termes provinents de contextos diferenciats i que expliciten canvis en la manera de comprendre tant el desenvolupament de la pràctica artística com l'objectiu final que acaba prenent el treball comunitari. En sí, aporten diferents maneres de comprendre el treball i l'acció comunitària. Concretament, en la definició d'aquest seguit de propostes, es produeix una clara diferenciació entre els contextos francòfons i anglòfons que porta a comprendre el treball comunitari des de punts de vista diversos. Concretament parlem de dos conceptes claus: la dinamització sociocultural i el desenvolupament comunitari. Ambdós persegueixen objectius similars basats en l'apoderament de les persones i en la

Fundació Mariana.
Batucada.

dinamització i autoorganització de grups i comunitats (Úcar, 2002) però en darrera instància, s'acaben situant en diferents models d'intervenció. Per una banda, la dinamització sociocultural, enfatitza el component relacional, educatiu i promocional, mentre que la dinamització comunitària pren com a prioritat el propi fet comunitari, l'autogestió col·lectiva de la comunitat.

Altres termes que parlen de pràctiques similars son els següents:

Arts comunitàries: Concepte que s'utilitza majoritàriament als països anglòfons per a parlar del desenvolupament cultural comunitari. En alguns àmbits s'ha acabat confonent amb una perspectiva més municipalitzada i oficial de l'art. Les arts comunitàries es diferencien de l'anomenat «art polític» en tan que no es basen tant en la creació d'un objecte estètic per part d'un artista, sinó amb la construcció de processos que involucrin a les persones en el desenvolupament d'una tasca artística concreta. El context en el que es desenvolupa la proposta, esdevé central, ja que en última instància s'acaba exhibint o visibilitzant a l'espai públic per tal que sigui accessible i tingui un ressò.

Animació comunitària: Terme d'ús majoritari a països francòfons i que prové de l'animació sociocultural. El concepte té a veure amb els moviments d'educació popular dels anys 60 i es planteja la promoció de la funció d'actor social i la inclusió social, tot treballant en diferents dominis. En l'animació comunitària, l'artista pren el paper d'animador.

Treball cultural: Concepte que enfatitza el caràcter de consciència social de les arts tot situant el rol de l'artista com a treballador cultural.

Acció cultural: El terme Acció Cultural és emprat majoritàriament per denominar la intervenció educativa desenvolupada a través de les arts i que fa ús de la cultura per al desenvolupament i l'impacte social. Majoritàriament és emprat per la pedagogia crítica per parlar d'aquelles intervencions educatives que utilitzen elements culturals.

Desenvolupament cultural comunitari: El Desenvolupament Cultural Comunitari incorpora el paper important de l'artista que treballa en col·laboració amb la comunitat. Així els artistes comunitaris basen les seves destreses al servei de

Ubú TV. Taller amb persones grans.

l'emancipació i el desenvolupament d'una comunitat ja sigui aquesta definida pel territori o per una afinitat o interès. El Desenvolupament Cultural Comunitari es planteja com una resposta als efectes homogeneïtzadors de la globalització ja que es proposa ajudar a les persones a pensar críticament sobre les seves experiències. Parteix de comprendre la cultura com a element crucial on es forgen la creativitat i l'autonomia. D'aquesta

manera es proposa portar al terreny públic aquells elements personals i que tenen a veure amb la comunitat. Contribueix, en el marc del Desenvolupament Cultural Comunitari, a construir processos democràtics i de ciutadania. Al llarg del procés de posada en pràctica els diferents agents treballen en col·laboració tot utilitzant processos creatius per a transformar.